

Андронов І. В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗМІСТ РІШЕННЯ СУДУ ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ДОКУМЕНТА В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

TABLE OF CONTENTS OF COURT DECISION AS JUDICIAL DOCUMENT IN CIVIL PROCEDURE OF UKRAINE

У статті проаналізовано положення нової редакції процесуального закону, які залишають незмінною структуру рішення суду, його поділ на чотири частини, де що розширюють перелік інформації про справу, що викладається в рішенні. Текст судового рішення дає можливість сторонам судового процесу переконатися в тому, що їх доводи прийняті судом до уваги.

Ключові слова: акт правосуддя, цивільний процес, рішення суду, процесуальний документ, реквізити судового акту.

В статье проанализированы положения новой редакции процессуального закона, которые оставляют неизменной структуру решения суда, его деление на четыре части, расширяют перечень информации о деле, которая излагается в решении. Текст судебного решения дает возможность сторонам судебного процесса убедиться в том, что их доводы приняты судом к сведению.

Ключевые слова: акт правосудия, гражданский процесс, решение суда, процессуальный документ, реквизиты судебного акта.

In the article are analyzed positions of new release of judicial law, that abandon unchanging the structure of court decision, it's dividing into four parts. Text of court decision gives an opportunity to parties of trial to make sure in that their reasons are accepted by a court into consideration.

Key words: act of justice, civil procedure, court decision, judicial document, essential elements of judicial act.

З прийняттям Закону України від 03.10.2017 року № 2147-VIII «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», яким було затверджено нову редакцію ЦПК України (далі – ЦПК України 2017 року), значна кількість норм та інститутів цивільного процесуального права України зазнали змін. Не минули такі зміни й рішення суду.

У ст. 265 ЦПК України 2017 року закріплено вимоги до змісту рішення суду, які дещо відрізняються від тих, що містяться в ст. 215 Цивільного процесуального кодексу України від 18.03.2004 року (далі – ЦПК України 2004 року). Вказане актуалізує дослідження проблематики змісту рішення суду як процесуального документа в цивільному процесі України. Такі дослідження сприяють вдосконаленню процесуального законодавства, судової практики та розвитку науки цивільного процесуального права.

Проблематиці судового рішення в цивільному процесі було присвячено низку праць Ю.В. Білоусова, Р.О. Гавріка, М.А. Гурвіча, М.Б. Зейдера, В.В. Комарова, Д.Д. Лупеника, Н.І. Масленнікової, Д.І. Полумордвінова, В.І. Тертишнікова, Г.П. Тимченка, Г.В. Фазикош, С.Я. Фурси, С.Н. Хорунжого, О.З. Хотинської, Н.О. Чечиної, О.М. Шиманович, М.Й. Штефана та ін. Втім, з огляду на законодавчі зміни питання про зміст рішення суду потребує подальших досліджень.

Метою даної наукової статті є вдосконалення вимог, що пред'являються до змісту рішення суду як процесуального документа в цивільному процесі шляхом

здійснення аналізу положень ЦПК України в редакції Закону України від 03.10.2017 року № 2147-VIII «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів».

Як процесуальний документ рішення суду складається зі вступної, описової, мотивувальної і резолютивної частин. Інформація, що складає зміст кожної частини рішення суду, повинна викладатися в тій послідовності, як це зазначено в ст. 265 ЦПК України 2017 року. Усі судові рішення повинні бути зрозумілими, викладеними чіткою і простою мовою – це необхідна передумова розуміння рішення сторонами та громадськістю. Для цього потрібно логічно структурувати рішення і викласти його в чіткому стилі, доступному для кожного (п. 32 Висновку № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо якості судових рішень [1]).

Вступна частина призначена для зазначення відомостей, які дозволяють формально індивідуалізувати рішення як акт судової влади [2, с. 425]. Вступна частина рішення суду розпочинається найменуванням процесуального документа та вказівкою на те, що рішення ухвалюється іменем України [3, с. 331].

Під час формулювання назви процесуального документа необхідно враховувати наявність таких окремих видів рішень суду, як заочне рішення та додаткове рішення. Як справедливо відзначив Верховний Суд України у своєму Узагальненні практики ухвалення та перегляду судами заочних рішень у

цивільних справах, правильною необхідно вважати практику тих судів, які вказують у найменуванні «Заочне рішення» у зв'язку з особливостями процедури ухвалення таких рішень та з огляду на необхідність чіткого визначення для осіб, які беруть участь у справі, а також для судів належного порядку оскарження чи перегляду заочного рішення. Так само у випадку ухвалення додаткового рішення суд повинен зазначати в його назві «Додаткове рішення». Вказане сприятиме кращому розумінню учасниками процесу особливостей даних процесуальних актів суду, виключатиме сумніви та суперечки з приводу їх юридичної природи та, відповідно, забезпечуватиме дотримання принципу правової визначеності.

Відповідно до ч. 1 ст. 259 ЦПК України 2017 року рішення ухвалюються іменем України, завдяки чому воно сприймається як воля держави, виражається повнота повноважень суду як органу правосуддя і значення рішення суду як акта, обов'язковості якого забезпечується всією міццю державної влади. Водночас слід зауважити, що відповідно до ст. 5 Конституції України носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Тобто джерелом будь-якої влади в Україні, зокрема й судової, є український народ. Тому було б більш логічно, щоб рішення судів України ухвалювалися іменем українського народу. Наприклад, саме іменем народу відповідних держав ухвалюються рішення німецьких та французьких судів.

Відповідно до ч. 2 ст. 265 ЦПК України 2017 року у вступній частині рішення зазначаються: 1) дата і місце його ухвалення; 2) найменування суду; 3) прізвище та ініціали судді або склад колегії суддів; 4) прізвище та ініціали секретаря судового засідання; 5) номер справи; 6) ім'я (найменування) сторін та інших учасників справи; 7) вимоги позивача; 8) прізвища та ініціали представників учасників справи.

У вступній частині мають вказуватись усі учасники справи незалежно від того, чи приймали вони безпосередню участь в судовому засіданні, чи справа розглядалася за їх відсутності. У випадку заміни відповідача в справі у вступній частині рішення вказується останній (новий) відповідач. Водночас факт такої заміни має бути відображено в описовій частині рішення.

Варто звернути увагу на інформацію, що зазначається в п. 7, а саме – «вимоги позивача». Відповідно до положень п. 1 ч. 1 ст. 215 ЦПК України 2004 року у вступній частині рішення зазначається предмет позовних вимог, без вказівки на позивача, що є більш правильним, адже відомо, що в одній справі може бути об'єднано кілька позовних вимог, серед яких, крім позовних вимог позивача, можуть бути також зустрічні позовні вимоги відповідача, позовні вимоги третьої особи, що заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору.

Крім того, вимоги самого позивача поділяються на позовні вимоги та вимоги, викладені ним у різних клопотаннях (про призначення експертизи, про виклик свідків, про забезпечення позову тощо). Звичайно, у вступній частині рішення суду мають

зазначатися лише позовні вимоги (предмет позову) позивача та інших учасників справи, якщо вони заявлялися. Таким чином, п. 7) ч. 2 ст. 265 ЦПК України 2017 року варто було б викласти в редакції: «7) позовні вимоги».

Предмет позову зазначається судом, виходячи з вимог закону, який підлягає застосуванню до спірних правовідносин, та підстав заявленої вимоги. Не варто переписувати до вступної частини рішення помилки, якщо вони допущені позивачем у позовній заяві під час формулювання предмета позову.

Описову частину рішення суду в юридичній літературі інколи називають історичною частиною рішення [4, с. 66]. Описова частина спрямована на конкретизацію предмета процесу та предмета спору [2, с. 425]. У тексті рішення описова частина відділяється від вступної словом «встановив». Відповідно до ч. 3 ст. 265 ЦПК України 2017 року в описовій частині рішення зазначаються: 1) стислий виклад позиції позивача та заперечень відповідача; 2) заяви, клопотання; 3) інші процесуальні дії в справі (забезпечення доказів, вжиття заходів забезпечення позову, зупинення і поновлення провадження тощо).

Позитивною є новела про те, що законодавець нарешті передбачив, що описова частина повинна починатися з стислого викладу позиції позивача, а не відповідача, як зазначалося в п. 2 ч. 1 ст. 215 ЦПК України 2004 року. Такий порядок викладення тексту рішення більш відповідає логіці побудовання змісту рішення, оскільки позиція відповідача завжди формується на протигагу позиції позивача, а тому для кращого розуміння суті спору першою в рішенні має вказуватися саме позиція позивача. Як відзначають автори посібника для суддів, присвяченому написанню судових рішень, якщо після вступної частини суддя одразу почне детальний виклад позиції відповідача, це, без сумніву, спантеличить читача, оскільки той не матиме фактологічного підґрунтя, необхідного для розуміння цієї позиції [5, с. 25].

Як вірно писав М.Б. Зейдер, в описовій частині рішення обставини мають бути викладені не в тому вигляді, як вони представляються суду на основі вже проведеної ним оцінки доказів, а в тому вигляді, як їх описують суду самі сторони [6, с. 77]. Це, з однієї сторони, дає можливість будь-кому, хто знайомиться з текстом рішення (зокрема, суду вищестоящої інстанції), зрозуміти суть спору між сторонами, а з іншої сторони, дає сторонам сигнал про те, що їх позиція була почута судом та прийнята до уваги.

Як видно з тексту процесуального закону, відповідно до вимог ч. 3 ст. 265 ЦПК України 2017 року в описовій частині рішення суду тепер повинен міститися значно більший обсяг інформації, ніж того вимагали положення п. 2 ч. 1 ст. 215 ЦПК України 2004 року. Нові положення процесуального закону вимагають від суддів зазначати в описовій частині рішення всі заяви, клопотання, а також всі інші процесуальні дії, що відбулися в даній справі.

Слід констатувати, що зайва деталізація перетворює рішення суду на занадто громіздкий документ, додасть додаткової роботи судді в складанні повного тексту рішення, також це не сприятиме логіці

викладення інформації у рішенні та зручності сприйняття суті справи з тексту рішення.

Для фіксування процесуальних дій, вчинюваних в процесі судового розгляду справи, призначений протокол судового засідання (ст. 248 ЦПК України 2017 року). Рішення суду – процесуальний документ, метою ухвалення якого є вирішення справи по суті, в ньому повинна відображатися та інформація, яка так чи інакше стосується цієї основної мети. Навряд чи в матеріалах справи потрібні два процесуальних документи, один з яких дублює зміст іншого. Як вищестоящий суд, так і учасники процесу мають змогу ознайомитися з протоколом судового засідання, а тому зазначати в рішенні суду всі процесуальні дії, що відбувалися в справі, не вбачається потрібним.

Під час написання судового рішення необхідно пам'ятати, що воно має бути логічним, чітким, відображати тільки суть та обставини справи, що мають значення. У ньому не повинно бути нічого другорядного, того, що може ускладнити розуміння та суттєво збільшити обсяг документа [7, с. 95].

Як вірно відмічається в посібнику для суддів, присвяченому написанню судових рішень, сумлінний автор рішення не буде навантажувати читача більшим обсягом інформації (як фактичної, так і юридичної), ніж це потрібно [5, с. 18]. Однак чинити наперекір даному твердженню (тобто перевантажувати рішення зайвою інформацією) вимагає тепер від судді новий процесуальний закон.

Між описовою та мотивувальною частинами рішення немає такої чіткої межі, як між описовою та вступною частинами. Однак із тексту рішення має бути зрозуміло, де закінчилася описова частина і почалася мотивувальна.

Відповідно до ч. 4 ст. 265 ЦПК України 2017 року в мотивувальній частині рішення зазначаються:

- 1) фактичні обставини, встановлені судом, та зміст спірних правовідносин, з посиланням на докази, на підставі яких встановлені відповідні обставини;
- 2) докази, відхилені судом, та мотиви їх відхилення;
- 3) мотивована оцінка кожного аргументу, наведеного учасниками справи, щодо наявності чи відсутності підстав для задоволення позову, крім випадку, якщо аргумент очевидно не відноситься до предмета спору, є явно необґрунтованим або неприйнятним з огляду на законодавство чи усталену судову практику;
- 4) чи були і ким порушені, не визнані або оспорені права, свободи чи інтереси, за захистом яких мало місце звернення до суду;
- 5) норми права, які застосував суд, та мотиви їх застосування;
- 6) норми права, на які посилалися сторони, які суд не застосував, та мотиви їх незастосування.

На необхідності належного мотивування судових рішень як однієї з важливих вимог, що пред'являються до цього акту правосуддя неодноразово наголошувалося в юридичній літературі [8, с. 110]. Дану вимогу до судових рішень часто змішують з обґрунтованістю та вказують на жорстку позицію в даному питанні Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), що згідно з його усталеною практикою, яка відображає принцип, пов'язаний із належним здійсненням правосуддя, в рішеннях судів та інших

органів з вирішення спорів мають бути належним чином зазначені підстави, на яких вони ґрунтуються [9, с. 60]. Водночас обов'язок судів давати обґрунтування своїх рішень не може сприйматись як вимога надавати детальну відповідь на кожен аргумент. Межі цього обов'язку можуть бути різними в залежності від характеру рішення. Крім того, необхідно брати до уваги, між іншим, різноманітність аргументів, які сторона може представити в суд, та відмінності, які існують у державах-учасниках, з огляду на положення законодавства, традиції, юридичні висновки, викладення та формулювання рішень. Таким чином, питання, чи виконав суд свій обов'язок щодо подання обґрунтування, що впливає зі статті 6 Конвенції, може бути визначено тільки у світлі конкретних обставин справи (рішення ЄСПЛ у справі «Руїс Торіха проти Іспанії» (Ruiz Torija v. Spain) від 9 грудня 1994 року, у справі «Суомінен проти Фінляндії» (Suominen v. Finland) від 01 липня 2003 року, у справі «Проніна проти України» (Pronina v. Ukraine) від 18 липня 2006 року та ін.).

Новелою ЦПК України 2017 року є встановлення обов'язку суду надавати в рішенні мотивовану оцінку кожного аргументу, наведеного учасниками справи, щодо наявності чи відсутності підстав для задоволення позову, крім випадку, якщо аргумент очевидно не відноситься до предмета спору, є явно необґрунтованим або неприйнятним з огляду на законодавство чи усталену судову практику. Дане положення покладає на суд традиційно більш вимогливі гарантії дотримання прав сторін, ніж цього потребує практика ЄСПЛ, оскільки, як вбачається з тексту вказаних вище його рішень, ЄСПЛ не вважає за необхідне, щоб суд надавав детальну відповідь на кожен аргумент сторін. До того ж, використане в процесуальному законі формулювання «явно необґрунтованим або неприйнятним з огляду на законодавство чи усталену судову практику» може на практиці викликати суперечки з приводу того, чи був той чи інший аргумент сторони обґрунтованим та прийнятним.

Як відзначається в юридичній літературі, суд має проаналізувати та оцінити доречні та важливі аргументи сторін у судовому рішенні. Це важливо для кожного письмового рішення суду – як проміжної ухвали чи постанови, так і кінцевого судового рішення у справі. Інакше ці рішення виглядатимуть свавільними [10, с. 44].

З іншого боку, виконання судами даної вимоги процесуального закону дасть можливість сторонам судового спору відчутти, що вони були почуті судом, а їх аргументи прийняті до уваги. На цьому також наголошує ЄСПЛ у деяких своїх рішеннях (наприклад, рішення у справі «Гірвісаарі проти Фінляндії» (Hirvisaari v. Finland) від 27 вересня 2001 року).

На досягнення вказаної мети, як вбачається, спрямовані також положення п. 6 ч. 4 ст. 265 ЦПК України 2017 року, які зобов'язують суд вказувати в рішенні норми права, на які посилалися сторони, які суд не застосував, та мотиви їх незастосування. У даному випадку варто було також зробити в законі застереження з приводу необов'язковості роз'яснювати незастосування тих положень закону, які очевидно не поширюють свою дію на спірні правовідносини сторін, або мають занадто

загальний характер і не вказуються судом із тієї причини, що є спеціальні норми закону, які поширюють свою дію на правовідносини, що є предметом судового розгляду. У протилежному випадку рішення суду може перетворитися на підручник з права, де суддя буде роз'яснювати порядок застосування всіх норм, вказаних у позовній заяві, відзиві на позов та інших процесуальних документах сторін, при тому що сторони не обмежені у кількості норм закону, на які вони можуть посилалися.

Резолютивна частина в тексті рішення відділяється від мотивувальної словом «вирішив». Відповідно до ч. 5 ст. 265 ЦПК України 2017 року в резолютивній частині рішення зазначаються: 1) висновок суду про задоволення позову чи про відмову в позові повністю або частково щодо кожної із заявлених вимог; 2) розподіл судових витрат; 3) строк і порядок набрання рішенням суду законної сили та його оскарження; 4) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (для фізичних осіб) сторін та інших учасників справи, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України, реєстраційний номер облікової картки платника податків сторін (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серія паспорта для фізичних осіб – громадян України.

Як відзначається в п. 13 постанови Пленуму Верховного Суду України від 18.12.2009 року № 14 «Про судові рішення у цивільній справі», резолютивна частина повинна мати вичерпні, чіткі, безумовні й такі, що впливають зі встановлених фактичних обставин, висновки по суті розглянутих вимог і залежно від характеру справи давати відповіді на інші питання, зазначені в законі.

У разі необхідності в резолютивній частині також вказується про: 1) порядок і строк виконання рішення; 2) надання відстрочення або розстрочення виконання рішення; 3) забезпечення виконання рішення; 4) повернення судового збору; 5) призначення судового засідання для вирішення питання про судові витрати, дату, час і місце його проведення; строк для подання стороною, за клопотанням якої таке судові засідання проводиться, доказів щодо

розміру понесених нею судових витрат; 6) дату складення повного судового рішення.

Особливістю резолютивної частини рішення суду за новим процесуальним законодавством є те, що в ній не обов'язково мають міститися положення про порядок розподілу судових витрат, які сторони сплатили або мають сплатити у зв'язку з розглядом справи.

Відповідно до ч. 1 ст. 246 ЦПК України 2017 року якщо сторона з поважних причин не може подати докази, що підтверджують розмір понесених нею судових витрат до закінчення судових дебатів у справі, суд за заявою такої сторони, поданою до закінчення судових дебатів у справі, може вирішити питання про судові витрати після ухвалення рішення по суті позовних вимог.

Норми ч. 8 ст. 141 ЦПК України 2017 року наділяють сторін правом надати докази на підтвердження понесених ними судових витрат протягом п'яти днів після ухвалення рішення суду за умови, що до закінчення судових дебатів у справі сторона зробила про це відповідну заяву. У цьому випадку для вирішення питання про розподіл витрат, які сторони сплатили або мають сплатити у зв'язку з розглядом справи, призначається судове засідання, про що зазначається в резолютивній частині рішення суду. Судове засідання з питань розподілу судових витрат проводиться не пізніше двадцяти днів із дня ухвалення рішення по суті позовних вимог. За наслідками його проведення суд ухвалює додаткове рішення.

Таким чином, законодавець, залишивши незмінною структуру такого процесуального документа, як рішення суду (його поділ на вступну, описову, мотивувальну та резолютивну частини), дещо розширив перелік інформації, що повинна міститися в цих частинах. З одного боку, це дасть можливість особам, що знайомляться з текстом рішення, отримати більше інформації про хід справи, а сторонам судового процесу переконатися в тому, що їх доводи прийняті судом до уваги. З іншого боку, більша деталізація та розлогість тексту рішення суттєво збільшить його обсяг, що додасть зайвої роботи суддям та ускладнить читачу сприйняття інформації, що міститься в рішенні, оскільки йому доведеться відділяти головне від другорядного.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Висновок № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо якості судових рішень. URL: http://court.gov.ua/userfiles/visn_11_2008.pdf.
2. Сахнова Т.В. Курс гражданского процесса: теоретические начала и основные институты. М.: Волтерс Клувер, 2008. 696 с.
3. Цивільний процес України: Підручник / За ред. Є.О. Харитоновна, О.І. Харитонові, Н.Ю. Голубевої. К.: Істина, 2011. – 536 с.
4. Зейдер Н.Б. Судебное заседание и судебное решение в советском гражданском процессе: Учебное пособие. Саратов, 1959. 98 с.
5. Написання судових рішень. Посібник для суддів / Р. Хофер, Н. Нетесайм. К.: Проект USAID «Україна: верховенство права», 2010. 55 с.
6. Зейдер Н.Б. Судебное решение по гражданскому делу. М.: Изд-во «Юридическая литература», 1966. 190 с.
7. Шамрай О. Організаційно-правові основи написання судових рішень. Слово Національної школи суддів України. 2013. № 3(4). С. 93–98.
8. Тихонова Ю.С. Мотивированность и обоснованность решений в гражданском судпроизводстве. Современное право. 2013. № 3. С. 108–110.
9. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково-методичний посібник для суддів. 2-ге вид. випр., допов. К., 2015. 208 с.
10. Куйбіда Р., Сироді О. Посібник із написання судових рішень. К.: Видавництво «Дрім Арт», 2013. 224 с.